

ABORTUS U PRAVNOM SUSTAVU SSSR-A OD 1920. DO 1991. - LEGALIZACIJA I KRIMINALIZACIJA

Izv. prof. dr. sc. Zrinka Erent-Sunko*

UDK 343.621(470+571)''1920/1991''
<https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.3.10>
Ur.: 18. rujna 2018.
Pr.: 22. listopada 2018.
Prethodno priopćenje

Sažetak

Model SSSR-a primjer je dvojake pravne regulacije abortusa te model za istraživanje učinaka i posljedica kako legalizacije tako kriminalizacije. Naime, nakon Oktobarske revolucije 1920. vlasti RSFSR-a legalizirale su abortus. Legalizacija je bila dijelom rješavanja „ženskog pitanja“ i društvenog izjednačavanja žena i muškaraca, ali društvo s nagomilanim problemima i gladnim stanovništvom nije imalo ni dovoljno političke volje ni gospodarsku osnovu da to pitanje riješi. „Babki“ su i dalje izvodile ilegalne abortuse, posebice u provincijskim sredinama, udaljenim od velikih gradskih ovlaštenih zdravstvenih ustanova. Ipak, smrtnost žena je smanjena. Sa Staljinovom vlašću i politikom koja je povećanjem nataliteta trebala osigurati radnu snagu te tako potaknuti industrijalizaciju abortus je 1936. zabranjen. Određene su kazne kako za one koji su izvodili abortuse tako za žene koje su od tada bile pod dvostrukim teretom – kao majke i kao „rabortnitse“. No, ponovna kriminalizacija zbog mnogih čimbenika nije donijela očekivane rezultate. Postupci za kaznena djela izvođenja abortusa vodili su se rjeđe od očekivanog, a kazne su se češće izricale ženama nego onima koji su se radi zarade bavili izvođenjem ilegalnih abortusa. Nažalost, ni niz mjera kojima je država nastojala potaknuti veći natalitet, poput dječjih doplataka, plaćenih dječjih kampova i dr. beneficija nisu bile od koristi. Broj ilegalnih abortusa ostao je velik, unatoč blažem padu koji je uslijedio kratko vrijeme nakon zabrane. Rezultat nestručno izvedenih abortusa i abortusa izvedenih u nehigijenskim uvjetima bila je visoka stopa smrtnosti te teške posljedice po zdravlje žena. Kriminalizacijom nije povećan natalitet, a stvarna negativna statistika, vezana za posljedice nestručno i u nehigijenskim uvjetima obavljenih abortusa, zbog prikrivanja negativnih učinaka ove političke odluke vjerojatno se nikada neće znati. Ova je praksa trajala sve do Staljinove smrti nakon koje su 1955. abortusi ponovno legalizirani. Uz određena ograničenja, tako je ostalo sve do raspada ove komunističke velesile.

Ključne riječi: abortus, SSSR, žene, legalizacija, kriminalizacija, smrtnost.

* Dr. sc. Zrinka Erent Sunko, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; zrinka.arent.sunko@pravo.hr.

1. UVOD

Često se o liberalizaciji abortusa, odnosno njegovoj legalizaciji govori kao o ostavštini socijalističkoga pravnog sustava. No, je li to tako? Socijalističke su države prolazile razne etape u sagledavanju problematike abortusa kojoj su pristupale s ideoloških i vrlo pragmatičnih aspekata. Primjer za to svakako je SSSR. U početku blagonaklon stav vlasti RSFSR-a koje su nakon revolucije 1920. abortus dekriminalizirale, zamijenilo je ograničenje, a potom i ponovna kriminalizacija 1936. koja je trajala do 1955. godine. Nakon raspada SSSR-a neke su bivše države zadržale visoka mjesta na svjetskoj ljestvici broja abortusa, no čini se da je trend velikih brojeva i ondje ipak u padu. Neki su autori upravo s obzirom na različita razdoblja vezana za regulaciju abortusa cijelo razdoblje sovjetske vlasti dijelili na lenjinističko, staljinističko i poststaljinističko da bi posebno naglasili različitost prakse, odnosno pravnog realiteta.¹ Rasprave koje su od dvadesetih godina 20. stoljeća u RSFSR-u vođene za i protiv, najčešće su problemu prilazile ne uzimajući u obzir sve odlučujuće čimbenike pri čemu dakako, o mogućem pravu žena na raspolaganje svojim tijelom nije bilo govora. Argumenti Crkve pak nisu uzimani u obzir jer je Crkva tada posve izgubila svoje mjesto u političkom sustavu. Iako je abortus smatran dijelom „ženskog pitanja“ on nije u stvarnosti sagledavan kao takav, već kao društveni problem povezan za visokom stopom smrtnosti žena, koje su u uvjetima teških životnih prilika i siromaštva pribjegavale čestim nezakonitim abortusima. Očekivalo se i da će učestalost abortusa poboljšanjem uvjeta života pasti. No, željeni se cilj nije ostvario, a dolaskom Staljina na vlast, abortusi su kao neprijatelj državne pronatalitetne politike zabranjeni. Državi je u napretku i industrijalizaciji trebala radna snaga koju stanovništvo nije imalo. Tako se od 1936. prema onima koji izvode abortuse te ženama izriču zatvorske kazne, kazne popravnog rada te novčane kazne. Točan broj izvršenih abortusa kao i počinitelja ne zna se točno zbog tajnosti podataka koju je vlast uspješno provodila propagirajući svoj sustav dobro znanim sredstvima. No, veliki broj počinitelja nikada nije ni procesuiran kako zbog solidarnosti građana tako zbog „uvježbane“, vjerojatno stoljetne, prakse ilegalnih abortusa koje su izvodile, tzv. „babke“ ili čak liječnici. Tu je praksu velikim dijelom podupirao strah, sram, nedostupnost ili teška dostupnost zdravstvenih ustanova ženama u provinciji, životni standard, navike i mnogi drugi čimbenici. Cilj je rada istražiti regulaciju abortusa i posljedice njene primjene kako bi se rezultati, uz određene odmake, mogli uzeti u obzir pri procjeni rizika koje sa sobom donose određena rješenja.

U carskoj je Rusiji abortus bio zabranjen, a smrtna se kazna primjenjivala kao sankcija sve do vremena Petra Velikog. No, abortus je ostao teško kazneno djelo i u vremenu koje je uslijedilo, sve do 1917. Naime, smrtnu je kaznu u ruskom Kaznenom zakoniku u čl. 1462.-1463. zamijenila kazna oduzimanja građanskih prava i izгона ili osuda na težak rad. Unatoč kaznama abortusi su bili česti o čemu svjedoče mnogi izvori, a čini se da u godinama prije Prvog svjetskog rata za to kazneno djelo doneseno

1 Tako Bazylar, M. J., *The Rights of the Women in the Soviet Union*, *Whittier Law Review*, no. 9., 1987.-1988. str. 23.-430., dostupno na: <http://heinonline.org>, posjećeno 21.05.2017.

vrlo malo presuda.² Tako je 1910. bilo 20 presuda za kazneno djelo obavljanja abortusa, 1911. 28 presuda, 1912. 31 presuda, 1914. 60 presuda, 1915. 40 presuda, a 1916. 51 presuda.³ Na abortus su se žene odlučivale zbog uvjeta života, nemogućnosti planiranja obitelji kao i vrlo niske dobi nevjesta za stupanje u brak. Prema nekim izvorima čak je 55 % ruskih nevjesta 1910. stupalo u brak s manje od dvadeset godina starosti.⁴

U drugim zemljama u to vrijeme, situacija je bila slična. Abortus je bio kazneno djelo u Njemačkoj od 1872., tj. i prije, s obzirom na to da je penaliziran 1851. pruskim Kaznenim zakonom.⁵ Za ženu koja je imala abortus kao i pomagača u tom činu Kaznenim je zakonom bila predviđena kazna od pet godina zatvora, a za onoga tko je izveo postupak zbog imovinske koristi i do deset godina zatvora (čl. 219). Postupak za liberalizaciju počeo je prije 1900., a tijekom Weimarske republike kazne su donekle ublažene.⁶ Naime, odlukom Vrhovnog suda iz 1927. dopušten je abortus zbog medicinskih razloga.⁷ Predratna je Njemačka koristila abortus kao sredstvo svoje eugeničke politike, ali je tijekom Drugog svjetskog rata, tj. od 1943. propisivala strože zatvorske kazne za arijevske ako plod nije bio deformiran ili invalidan⁸ te čak smrtnu kaznu za onoga tko je obavljao „neopravdane“ abortuse. Mnoge su rasprave vođene te knjige napisane o strašnoj njemačkoj politici osiguranja čiste arijevske rase, odredbama o prisilnoj sterilizaciji⁹ kao i odredbama o abortusima ako je postojala vjerojatnost da će biti rođena djeca koja fizički ili mentalno ne odgovaraju očekivanim arijevim standardima. No, izgleda i da je broj ilegalnih abortusa, dakle onih koje vlast nije smatrala „opravdanim“, bio velik.¹⁰ Do legalizacije abortusa dolazi u Njemačkoj tek sedamdesetih godina 20. stoljeća. Istočna je Njemačka to učinila 1972., a Zapadna četiri godine kasnije.

Napoleonov zakon početkom 19. stoljeća kriminalizira abortus da bi francuski Kazneni zakon iz 1923. zbog velike smrtnosti u Prvom svjetskom ratu (i protiv maltuzijanske politike) povećao kazne za počinitelje i žene. Kazneni zakon iz 1939.

2 Prema Avdeev, A., Blum, A., Troitskaya, I., *The History of Abortion Statistics in Russia and the USSR from 1900 to 1991*, *Population: An English Selection*, Institut National d'Etudes Démographiques, no. 7., 39-66, 1995., str. 40., dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/2949057>, posjećeno 12.12.2017.

3 Ibid.

4 Prema Hyde, G., *Abortion and the birth rate in the USSR*, *Journal of Biosocial Science*, vol. 2 (3), 283-292., 1970., str. 283., dostupno na: <https://www.cambridge.org/core/journals-of-biosocial-science/article/div-classtitleabortion>, posjećeno 5.3.2018.

5 Tako David, H. P., Fleischhaker, J., Höhn, Ch., *Abortion and Eugenics in Nazi Germany*, *Population and Development Review*, vol. 14, br. 1, 1988., str. 81.

6 Zbog visoke stope smrtnosti žena do koje je došlo zbog ilegalnih abortusa.

7 Vidi više Osborne, C., *Cultures of Abortion in Weimar Germany*, New York, 2007.

8 Vidi više Pine, L., *Nazi Family Policy, 1933.-1945.*, New York, 1997.

9 Bock, G., *Antinatalism, Maternity and Paternity in National Socialist Racism*, u: *Nazism and German Society*, ed. Crew, D London, New York, 1994., str. 110.-141. Grossmann, A., *Reforming Seks: The German Movement for Birth Control and Abortion Reform, 1920.-1950.*, New York, 1995.

10 Hoffman navodi broj od preko milijun abortusa pozivajući se na Bock, Pine, Koons. Vidi Hoffman, D.L., *Cultivating the Mosse: Modern State Practices and Soviet Socialism, 1914-1939*, Ithaca, London, 2011., br. 111.

pak dopušta abortus u slučaju opasnosti po život žene, odnosno kako bi se on spasio. Francuska je, nakon poreznih nameta za neženje i neudane žene starije od 30 godina te parove koji ni nakon deset godina braka nemaju djece, Zakonom o obiteljskom doplatku 1932. predviđala naknadu za majke, da bi Obiteljski zakonik iz 1939. godine osigurao naknadu od nekoliko tisuća franaka za prvo dijete rođeno u prve dvije godine braka.¹¹ Tijekom Vichyevskog režima abortus je bio zločin koji se kažnjavao smrtnom kaznom, a posljednja je žena pogubljena temeljem toga zakona 1943. Nakon rata rastao je broj abortusa. Tek je 1975. abortus legaliziran do 10. tjedna trudnoće, a od 2001. do 12. tjedna.

Talijanski Kazneni zakon iz 1931. godine predvidio je kaznu zatvora od dvije do pet godina za izvršitelje abortusa. Abortus je legaliziran u Italiji 1978. Zakonom br. 1978.

U Engleskoj, Škotskoj i Walesu abortus se do reformacije procesuirao i bio u nadležnosti crkvenih sudova, da bi od 1803. bio reguliran tzv. Zakonom lorda Ellenborougha. Kazne propisane tim, kao i Zakonom iz 1828., bile su vrlo stroge, posebice ako se abortus izvršio po ožvjljenju ploda (engl. *quickening*). Smrtnu kaznu je mogao donekle ublažiti izgon na 14 godina. Potom je 1837. ukinuta smrtna kazna da bi od 1857. kaznu izгона zamijenila zatvorska kazna. *Infant Life Preservation Act* iz 1929. donio je manju liberalizaciju, a abortusi su uz određene zakonske uvjete u Velikoj Britaniji legalni od 1967. (što se ne odnosi na Sjevernu Irsku).

U 19. stoljeću je abortus u Švedskoj i Danskoj bio dopušten da bi od 1930. zakon donio neka ograničenja, no ne i zabranu.¹²

2. RAZDOBLJE LENJINIZMA - RAZDOBLJE LEGALIZACIJE

Nakon sovjetske revolucije, položaj i uloga žena u društvu sagledavani su u drukčijem političkom ozračju, no kroz gotovo iste predrasude. Postrevolucionarno vrijeme trebalo je izjednačiti žene s muškarcima, no ta su nastojanja ometana raznim čimbenicima od kojih valja istaknuti teško mirenje s napuštanjem načina života koji je podrazumijevao mušku dominaciju.¹³ Smatrajući da su sovjetske žene nespремne za promjene, jer su tradicionalnije i posvećenije privatnom životu, država je preuzela brigu da ih pripremi za političku aktivnost koja se od njih očekivala.¹⁴ Među mnogim pitanjima koje je država „preuzela“ riješiti nalazilo se i pitanje majčinstva. Rješavanje,

11 Offen, K., *Body Politics: Women, Work and the Politics of Motherhood in France, 1920-1950, Maternity & Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s 1950s*, ed. Gisela Bock and Pat Thane, London, 1991., str. 138-159. Također *Women and the Politics of Motherhood in France, 1920-1940*, Working Paper, no. 293, European University Institute, Florence, 1987.

12 Druge države u Europi vidi Hoffman, D., *Mothers in the Motherland: Stalinist Pronatalism in Its Pan European Context*, *Journal of Social History*, vol 34, no. 1, Oxford, 2000., str. 35-54., dostupno na: <http://jstor/stable/3789509>, posjećeno 5.2.2018.

13 Bazyler suprotstavlja stoljetnu zaostalost društva muške dominacije 70-godišnjem razdoblju nakon Revolucije, čiji se dio odnosi na njegov istraživački rad, navodeći da je u tom razdoblju bilo teško promijeniti obitelji i običaje koji su postojali stoljećima. Vidi Bazyler, *The Rights of The Women in the Soviet Union*, str. 430.

14 Usp. Karabuchuk, T., Kumo, K., Selezneva, K., *Demography of Russia*, London, 1974., str. 65.

tzv. „ženskog pitanja“, i obećano izjednačavanje žena i muškaraca, počelo je dekretima o radnom vremenu, minimalnoj naknadi, osiguranju itd. da bi se među njima našlo i pitanje do tada zabranjenih abortusa. Sovjetska vlast u RSFSR-u 1920.¹⁵ legalizirala je abortus Dekretom¹⁶ (SU RSFSR, 1920). Već sljedeće godine to pravo je uneseno u ukrajinsko zakonodavstvo, a potom i cijeli SSSR. Postupak se izvodio besplatno u javnim, zdravstvenim ustanovama. Iako je abortus smatran negativnim izdankom kapitalističkog društva,¹⁷ sovjetska se vlast odlučila za legalizaciju smatrajući, kao i Lenjin,¹⁸ da će ta pojava postupno nestati u sovjetskom društvu jer za nju više neće biti potrebe. Vlast je zagovarala prokreativnu politiku, ali s obzirom na ekonomsko stanje, dugogodišnje razdoblje revolucije i rata te smrtnost majki prouzročenu ilegalnim abortusima, legalizacija abortusa javila se kao nužnost. Prema nekim tvrdnjama liberalizacija je čak više bila nastavak rasprave o potrebi legalizacije, koju je već krajem 19. stoljeća otvarala struka,¹⁹ no dio ideologije nove vlasti.²⁰ Preambula dekreta od 18. studenog 1920. navodila je razloge temeljem kojih se dopušta abortus,²¹ a među kojima su se spominjali ekonomski razlozi, kao i činjenica da su abortuse do tada izvodile nestručne osobe. Pravo žene da sama odlučuje o svom tijelu nije kao takvo spomenuto. Upravo je bilo suprotno. To bi pravo bilo primjereno buržoaskom, mrskom svijetu i trebalo je biti prevladano očekivanim gospodarskim boljitkom.²² U danim sovjetskim okolnostima abortus je za sovjetsko društvo bio „manje od dva zla“.²³

- 15 Za razumijevanje prava i pravnog sustava te ustavnih prava žena u sovjetskom društvu vidi Babb, H. W., Hazard, J. N., *The Law of the Soviet State*, New York, 1948.
- 16 Ob iskusstvennom prerывanii beremennosti, Dekret, Sovnarkom od 18.11.1920. Vidi i Semashko, *Health Protection in the USSR*, London, Gollancz, 1934., str. 82-84. Semashko je obnašao dužnost Narodnog komesara zdravstva pa je u, tzv. Dokumentu br. 9 dao i komentar na rezultate Dekreta. Semashka citira Gross, Solomon, G., *The Soviet Legalization of Abortion in German Medical Discourse: A Study of the Use of Selective Perceptions in Cross-Cultural Scientific Relations*, *Social Studies of Science*, vol. 22, br. 3, 1992., dostupno na: <http://jstor.org/stable/370278>, posjećeno 1.4.2018.
- 17 Interesantno je spomenuti da neki suvremeniji izvori uspoređujući odnose vezane za obitelj, a time i vrijednost i odnose između članova obitelji, navode kao temeljnu razliku opreku između američkog individualizma i europske sklonosti ka zajedničkom, što utječe na odgovornost i prava. Tako Glendon, M. A., *Abortion and Divorce in Western Law*, Cambridge, 1987.
- 18 Vidi Lenin, V. I., *The Working Class and Neo-Malthusianism*, *Lenin Collected Work*, vol. 19, trans. The Late George Hanna, Moscow, 1977. Originalno objavljeno u: *Pravdi*, br. 137, 16.6.1913. I Zielinska citira Lenjinov govor. Vidi Zielinska, E., *European Socialist Countries*, u: Frankowski, S., Cole, G., *Abortion and Protection of the Human Fetus: Legal Problems in a Cross-Cultural Perspective*, Boston, 1987. Također navodi da su sve socijalističke države, u Europi i drugdje, imale permisivan stav prema abortusima.
- 19 To je pitanje otvoreno još 1889. godine na 3. kongresu Društva Pirogov, a potom i na 12. kongresu 1913. u St. Petersburgu.
- 20 Ono će se otvoriti kao ideološko pitanje tek tridesetih godina.
- 21 Vidi Preambulu u: *Postanovlenie KPSS i Sovetskogo pravitel'stva ob okhrane zdorov'ja naroda*, Moscow, 1957.
- 22 Tako Semashko. Vidi Gross, Solomon, S., *The Soviet Legalization of Abortion in German Medical Discourse*, str. 460., dostupno na: <http://jstor.org/stable/370278>, posjećeno 1.4.2018.
- 23 Gross, Solomon citira Semashka. Vidi *The Soviet Legalization of Abortion in German Medical Discourse*, str. 461., prema Semashko N. A., *Drei Jahre Sowjetgesetzgebung in einer „wunden*

Kako bi se abortusi obavljali pod nadzorom te se spriječile posljedice po zdravlje i život žena u kaznene su zakone i 1922. (UK RSFSR, 1922, poglavlje 146.) i 1926. (UK RSFSR, 1926, poglavlje 140.) unesena kaznena djela obavljanja abortusa od nestručne osobe.²⁴ Također je kazneno djelo bilo i izvođenje abortusa u nepogodnim nehipigijenskim uvjetima. Čvrsto uporište zagovornicima legalizacije davala je činjenica da su se abortusi, kojih je bio veliki broj, obavljali kod nestručnih osoba umjesto u medicinskim ustanovama, što je bilo još češće u područjima koja su bila udaljena od gradova, a time i bolnica. Nažalost, veliki je broj žena zbog srama i osuda okoline nastavio „suradnju“ s nestručnim osobama, posebice u seoskim područjima u kojima je prije industrijalizacije i živjela većina stanovnika. Tomu je uvelike pridonijela i nemogućnost zaštite od trudnoće. Naime, iako je okružnicom Narkomata, tj. Ministarstva zdravstva iz 1923. godine obznanjena potreba informiranja žena o kontracepciji u savjetovalištim i ginekološkim ordinacijama, žene su se zbog različitih razloga (neobrazovanost, neinformiranost, nedostupnost drugih oblika) najviše koristile abortusom kao metodom kontracepcije. Stoga je sukladno novoj politici, ali i do tada ustaljenoj praksi ilegalnih abortusa, RSFSR nastavila politiku koja je „požnjela uspjeh“, a koja je, prema nekim izvorima, bila takva da su se zbog velikog broja abortusa morale otvarati posebne klinike što je izazvalo zabrinutost medicinskog osoblja. Zbog te je zabrinutosti 3. studenog 1924. i došlo do ograničenja u pogledu izvršenja abortusa koji su se do tada obavljali besplatno pa je posebno povjerenstvo odlučivalo o besplatnim abortusima za žene lošega zdravstvenog i socijalno-imovinskog stanja. Ostali abortusi izvodili su se uz plaćanje. Upravo zbog cijene mnogi su se abortusi nastavili izvoditi ilegalno. Naime, cijena abortusa iznosila je 50 rubalja u vrijeme kada je prosječna plaća u gradu iznosila 80 do 100 rubalja.²⁵ U svakom slučaju, i bez obzira na sve, broj abortusa nastavio je rasti, ali točan broj nikada se neće znati. Neki podaci govore o 103.000 legalno izvedenih abortusa, no toj broju treba dodati i broj nelegalnih koji je izgleda bio isti. Veliki broj nelegalnih abortusa potvrđuju podaci vezani za broj žena koje su nakon nestručno izvedenih postupaka ili postupaka izvedenih u nehipigijenskim uvjetima zbog komplikacija morale potražiti liječničku pomoć. U nekim je područjima države jedna trećina bolničkih kreveta bila zauzeta upravo pacijenticama koje su liječničku pomoć zatražile zbog navedenih razloga (npr. Smolensk), dok je na nacionalnoj razini to bilo 14 do 15% bolničkih kapaciteta.²⁶ Smanjenju broja ilegalnih abortusa slabo je pridonijela proklamacija sigurnosti izvođenja abortusa u medicinskim ustanovama za koje se govorilo da su sigurniji od postupka rađanja. Čini se da je postotak dobivanja infekcije nakon

Frage“, *Das Neue Russland*, vol. 1, no. 3/4, 1924., 27-29.

- 24 Kazneni zakon RSFSR donesen je 1926., a stupio je na snagu 1927. Od 1926. do 1928. doneseni su kazneni zakoni i u svim drugim republikama. Svi kazneni zakoni trebali su biti usuglašeni s Dekretom o temeljnim načelima kaznenog zakonodavstva SSSR-a i saveznih republika, koji je donio CIK SSSR 31. listopada 1924.
- 25 Prema Denisova, L., *Protection of childhood and motherhood in the countryside*, u: *Rural women in the Soviet Union and post-Soviet Russia*, Abingdon, Oxon, 2010., str. 178. Standard života na selu bio je niži, a time i nemogućnost plaćanja abortusa veća.
- 26 Ibid. Denisova svoje navode temelji na arhivskoj građi iz Gosudarstvennyi Arkhiv Rossiiskoi Federatsii, fond 396, 3., 6., 17.

medicinski učinjenih abortusa bio 60 do 120 puta manji nego kod poroda. No, s druge strane, ne smije se izgubiti iz vida niti da je 20 % žena kojima je abortus izveden u medicinskim ustanovama imalo komplikacije čija je posljedica bila neplodnost.²⁷

Od dodatnog ograničenja koje je uslijedilo 1926. abortusi su bili dopušteni do 4. mjeseca trudnoće pri čemu se procjenjivala materijalna situacija i uzimali u obzir čimbenici koji su činili sljedeću ljestvicu: 1.) same i nezaposlene žene, 2.) same, zaposlene žene s djecom, 3.) industrijske radnice s više djece, 4.) žene fizičkih radnika s više djece, 5.) ostale žene sa socijalnim osiguranjem te 6) druge žene. Takva je ljestvica trebala pokazati vezu određenoga životnog standarda i kontrole rađanja. To je ograničenje rezultiralo daljnjim povećanjem ilegalno izvršenih abortusa kod *babki*²⁸ pa je sljedeća mjera vlasti bila uvođenje sustava registracije, kartica na kojima su bili podatci o starosti žene, zanimanju, prebivalištu, bračnom statusu, broju trudnoća i abortusa i dr. Time se željelo pratiti stanje u društvu i posredno iznaći mogućnost kontrole „crnog tržišta“. Od 1925. bili su vođeni posebni statistički godišnjaci kako bi se pratilo stanje u društvu, ali i funkcionalnost sovjetske legislative koja u to vrijeme, s obzirom na broj abortusa, postojanje „crnog tržišta“ i teško dostupno besplatno medicinsko obavljanje abortusa za žene u provinciji, zasigurno nije pokazivalo dobre rezultate. Legislativu je 1925. godine upotupnio ukaz od 17. ožujka kojim je odluka o besplatnom abortusu „stavljena u ruke“ i jedinica u provincijskom dijelu SSSR-a, no to nije pridonijelo redu. Već u veljači 1926. novim su ukazom (12. prosinca 1926.) abortusi postali zabranjeni nakon tri mjeseca trudnoće, osim zbog strogo medicinskih razloga, a od 1928. godine žene su u SSSR-u bile obvezne ostati u bolnici tri dana nakon abortusa. Čini se kratko, posebice ako se uzme u obzir da davanje sredstava protiv boli i anestetika nije bilo uobičajeno.²⁹

Ne treba zaboraviti da su se i prije, a i u vrijeme legaliziranja te proklamiranja legalnih abortusa, vodile rasprave „za“ i „protiv“. I među onima koji su bili „za“ sukobila su se dva svjetonazora o legalizaciji abortusa. Jedan je zastupala struka, dakle liječnici koji su još od kraja 19. stoljeća na stručnim skupovima iskazivali potrebu legalizacije zbog velikoga broja nelegalnih abortusa, i posljedica koje su oni ostavljali. Drugi su oni koji su svoja stajališta gradili na uvjetovanosti broja djece višim životnim standardom. Na drugoj strani su bili zagovornici pronatalitetne politike te zabrane abortusa. I država je zagovarala pronatalitetnu politiku koja se sastojala u nizu mjera, od zakonske regulacije porodnog dopusta, zaštite trudnica od premještaja na poslu, omogućavanja rada na manje teškim poslovima za istu plaću,

27 Tako Goldman, W., *Women, Abortion, and the State, 1917-36, Russia's Women: Accommodation, Resistance, Transformation*, Berkeley, 1991., str. 249.

28 Vidi Kon, I. S., *The Sexual Revolution in Russia: From the Age of the Czars to Today*, New York, 1951., str. 61. Seoske su žene i nakon legalizacije nastavile koristiti usluge, tzv. *babki*, medicinskih sestara i ostalih koje su se bavile obavljanjem abortusa, pritom se služeći raznim sredstvima i tradicionalnom medicinom. Tako se *radinost babki* nije nikada ni prekinula. Vidi Evans, Clemens, B., Alpern, Engel, B., Worobec, C., *Russia's Women: Accommodation, Resistance, Transformation*, Berkeley, 1991., str. 260.

29 Goldman, W., *Women, the State and Revolution, Soviet Family, Policy and Social Life, 1917-1936.*, Cambridge, 1993., str. 281.

zaštite trudnica i majki s malom djecom od otkaza, do zabrane rada noću i sl.³⁰ Ali, sve te mjere s obzirom na stanje u državi, ogromnu populaciju i nerazvijenost bile su tek kap u moru i nisu mogle postići cilj. Zakon o braku, obitelji i posvojenju iz 1926. legalizirao je faktičnu, tj. izvanbračnu zajednicu te dodatno pojednostavnio postupak razvoda.³¹ Ipak, ova „modernizacija“ nije izbrisala tradicionalnu ulogu žene i muškarca niti olakšala moguće nesporazume oko odgoja i uzdržavanja djece bilo da se radilo o bračnoj ili izvanbračnoj zajednici. Sovjetska država je kao posrednik toliko ojačala da je dodatno opteretila tradicionalnu i biološki uvjetovanu ulogu žene i muškarca potrebom pridonosa proizvodnom procesu i jačanju sovjetske države u svakom pogledu. Ženama je „omogućila“ majčinstvo kroz razne oblike javnog servisa, očekujući od njih brzi povrat u proizvodni proces, dok su muškarci svoje očinstvo ostvarivali sudjelovanjem u ekonomskom podupiranju obitelji bez pravog i očekivanog sudjelovanja u odgoju djece.³²

Problem abortusa, odnosno pronatalitetne politike, bio je dio i europske politike koja je posebice nakon Prvog svjetskog rata i gubitka velikog broja stanovništva promovirala majčinstvo. Njemačka je kritizirajući tih godina legalizaciju abortusa sovjetskih vlasti isticala da se njome ruši moral te da je izraz boljševizma.³³

U RSFSR su smrtnost muškaraca i veliki broj samohranih majki u godinama gladi izazvali veliki problem, kao i u drugim zemljama. Osim toga, vrijeme koje je uslijedilo nakon dvadesetih kao i potreba razvoja sovjetske države vodili su u obrnutom smjeru od atmosfere koja je stvorena nakon revolucije. Industrijalizacija i migracije iz sela u gradove u tridesetim godinama 20. stoljeća dovele su do mnogih raskola u obitelji. S druge strane, život više obitelji koje su dijelile zajedničke prostorije u sustanarstvima (*kommunalka*) nije bio rijedak te je nalikovao načinu života u nekadašnjim velikim obiteljima. Sovjetska je politika, unatoč zakonodavstvu koji je izjednačilo ženu s muškarcem u javnom životu, reguliralo do tada nepostojeće pravne institute (izvanbračna zajednica, razvod, abortus) i donijelo odredbe o zaštiti zdravlja žena u teškim radnim uvjetima, u svakodnevnom životu ženama i dalje nametala tradicionalnu ulogu.³⁴ Odricanja, nestašica i glad, bili su realnost za koju ideologija nije imala odgovarajuće rješenje.

Na ulicama se tridesetih godina 20. stoljeća u SSSR-u našao i velik broj siročadi i ostavljene djece³⁵ koja su umirala od gladi, ali se i bavila kriminalom da bi

30 Zakon o radu ili Kodeks zakonov o trude RSFSR, 30.10.1922.

31 Dekretima iz 1917. uvedena je institucija civilnog braka, izvanbračna djeca su izjednačena s bračnom, a očinstvo se moglo priznati kao i dokazivati na sudu na temelju tužbe majke, omogućen je razvod braka bez navođenja razloga.

32 Vidi Zdravomyslova, E., Temkina, A., Gosudarstvennoe konstruirovanie gendera v sovetskom obschestve, Zhurnal issledovaniia sotsialnoi politiki, 1 (3-4), 2004., str. 305.

33 Vidi o njemačkom stajalištu prema sovjetskoj legalizaciji abortusa Gross, Solomon, S., The Soviet Legalization of Abortion in German Medical Discourse: A Study of the Use of Selective Perceptions in Cross-Cultural Scientific Relations, Social Studies of Science, vol. 22. br. 3., 1992., 455-485, dostupno na: <http://jstor.org/stable/370278>, posjećeno 1.4.2018.

34 Rasprave o obvezama, naoko politički izjednačenih žena i muškaraca, bile su česte. Primjer je pogled na tu problematiku koju je objavila Volkova u Pravdi.

35 Prema nekima pet milijuna djece. Vidi Attwood, L., Creating the New Soviet Women, Women's Magazine as Engineers of Female Identity, 1922-53., London, New York, 1999., str. 105. Isti

preživjela (tzv. *besprizorni*). Razlozi tomu pronalazili su se u raspadu obitelji³⁶ što je zagovornicima očuvanja obitelji išlo na ruku.

Kako bi se spriječili ilegalni abortusi 1934. dolazi do pooštrenja kazni za ilegalne abortuse, tj. one koji se izvode u nezdravstvenim ustanovama ili koje izvode nestručne osobe.

Ugolovny kodeks RSFSR, Glava VI. Kaznena djela protiv života, tijela, slobode i dostojanstva, odredio je: čl. 140. *Sovershenie s soglasiya materi izgnaniya ploda licami, ne imeyushchimi na e^{to} nadlezhashchej medicinskoj podgotovki ili xotya by i imeyushchimi takovuyu, no v protivosanitarnoj obstnovke, lishenie svobody ili ispravitel'no trudovye raboty na srok do odnogo goda ili shtraf do pyatisot rublej. Esli e^{ti} dejstviya proizvodilis' v usloviyax, ukazannyx v pervoj chasti stat'i, v vide promysla ili bez soglasiya materi ili imeli posledstviem ee smert', lishenie svobody na srok do pyati let.*³⁷

Ova odredba koja će biti izmijenjena 10. svibnja 1937. predviđala je za izvršitelje abortusa koji nisu imali potrebno medicinsko obrazovanje, ili su ga imali, ali su to činili u nesanitetskim uvjetima, zatvorsku kaznu ili društveno koristan rad do godine dana ili petsto rubalja kazne. Ako je abortus izvodila osoba koja nije bila stručna, a bavila se tom djelatnošću kao poslom, ili je to činila bez suglasnosti majke, ili je posljedica bila smrt žene, kazna je bila lišenje slobode do pet godina.

Iste godine završilo se razdoblje petogodišnjeg plana u kojem je, prema sovjetskoj vlasti, riješeno, tzv. „žensko pitanje“ u kojem abortus nikada nije smatran ženskim pravom.³⁸

3. STALJINISTIČKO RAZDOBLJE - RAZDOBLJE KRIMINALIZACIJE

Jačanjem Staljinove moći, 1936. godine, opservacija društva registracijskim karticama i statističkim godišnjacima kako bi se pratio fenomen abortusa i sukladno tomu prilagođavala legislativa bila je napuštena. Abortus je Dekretom 27. srpnja 1936. zabranjen, a dugi naziv spominje i sredstva koja su tomu trebala pridonijeti: *O zapreshchenii abortov, uvelichenii material'noj, pomoshchi pozhenitsam, ustanovlenii gosudarstvennoi posmoshchi mnogosemeinyx, rasshirenii seti roditel'nykh domov, detskikh jaslei i detskikh domov, ob usilenii ugolovnoga nakazaniya za naplatezh alimentov i o nekotorykh izmeneniakh v zakonodatel'stve o razvodakh* („Dekret o zabrani abortusa, osiguranju materijalne pomoći za trudnice, državnoj pomoći

izvor navodi i da čedomorstvo nije bilo rijetko.

36 „Rabotnitsa“ piše o mladim ženama koje su po dolasku u grad bivaju zavedene i ostavljene te se nakon poroda ne mogu same brinuti o djeci. Te su novine, kao i „Krest'yanka“ te Komsomol'skaja Pravda zastupale prava žena te vrlo često i kritički promišljale o njihovom mjestu u društvu. Ipak, kritičnost se kretala u okvirima ideološke dopuštenosti, pa je nakon zabrane abortusa promijenila smjer.

37 Ugolovny kodeks RSFSR, 1934. SU, 15, 95.

38 Tako Issoupova, O., *From duty to pleasure? Motherhood in Soviet and post-Soviet Russia*, u: Ashwin, S. (ed.) *Gender, state and society in Soviet and post-Soviet Russia*, London, New York, 2000., str. 34.

obiteljima s više djece, podupiranju projekta „ležanja kod kuće“, medicinskih škola i vrtića, pooštrenju kazni za neplaćanja alimentacije i izmjenama zakona o razvodu“).³⁹ Staljinov je cilj bio povećanje stanovništva, ali i isticanje uloge obitelji za komunističko društvo,⁴⁰ a čini se da je zabrana abortusa bila među onim djelima čiju je kriminalizaciju inicirao osobno Staljin.⁴¹ „Rađanje je“, prema Staljinu „velika i časna dužnost koja nije privatnopravnog značaja već od velike društvene važnosti“.⁴² U „Pravdi“ je 28. svibnja, još godinu prije, objavljeno: „U našoj zemlji uloga majke se jako poštuje, osiguravamo najbolje uvjete za naše majke, naše članice kolhoza... da bi rodile, dok barbarski kapitalisti lišavaju žene onoga što im je najmilije: prava na rađanje“.⁴³ U Zapadnoj Europi su protivnici „boljševizma“ smatrali da boljševici ne uvode patrijarhizam slučajno te da je nejednaka obitelj u kojoj žena gubi prezime, prebivalište i pravo na abortus jedna od ideja temeljnih za komunističku ideologiju.⁴⁴ O zabrani abortusa govorilo se i u časopisima tada u SSSR-u popularnim za žene, no izjave žena većinom su neiskreno podupirale zabranu.⁴⁵ U prilog zabrani govorili su i mnogi politički mislioci i funkcionari, i pa tako i već spomenuti Semeshko.⁴⁶ Dekret o zabrani abortusa pratio je niz mjera populacijske politike koje su trebale pridonijeti povećanju i jačanju obitelji. Istim zakonom kojim se zabranjuju abortusi povećan je i iznos alimentacije koji je otac trebao plaćati za dijete.

Od tada je alimentacija iznosila jednu četvrtinu plaće za jedno dijete, dvije trećine za dvoje te jednu polovicu plaće za troje i više djece. Neplaćanje je bilo sankcionirano zatvorskom kaznom do dvije godine. Dvije godine prije, uvedeno je i da se pri prijavi rođenja djeteta upiše kao otac djeteta i onaj koji nije priznao očinstvo, ako ga je kao oca navela majka te pritom osigurala bilo kakav dokaz o zajedničkom življenju. U cilju povećanja nataliteta odnosno u svrhu prokreativne politike sovjetski je zakonodavac uveo i kaznenu odgovornost za poslodavca koji smanjuje plaću trudnicama ili odbije zaposliti trudnu ženu. Također, novi je Ustav iz 1936. osigurao zaštitu majke i djeteta

39 Postanovlenie CIK-SNK. Vidi Postanovlenie KPSS i Sovetskogo pravitel'stva ob okhrane zdravija naroda, Moscow, 1959. Vidi Sobranie zakonov rasporiazhenii (SZ), 34, 1936., 309. Prijevod na engleski vidi Serebrennikov, G. N., *The Position of the Women in the U.S.S.R.*, London, 1937., str. 109-117.

40 Vidi više Schlesinger, R., *The family in the USSR*, Abingdon, Oxon, 2000.

41 Solomon, P. H., *Soviet Criminal Justice Under Stalin*, Cambridge, 1996., str. 405.

42 Siegelbaum, L., 1936: Abolition of Legal Abortion, *Seventeen Moments in Soviet History*, dostupno na <http://soviethistory.macalestar.edu/index.php?page=subject&SubjectID=abortio>, posjećeno 12.2.2018.

43 Preuzeto iz Avdeev, A., Blum, A., Troitskaya, I., *The History of Abortion Statistics in Russia and the USSR from 1900 to 1901*, str. 43.

44 Vidi Wallach, A., *Comparative Legal Status of American and Soviet Women*, *Valparaiso University Law Review*, vol 5, no.2, str. 439-479, 1971., dostupno na <http://scholar.valpo.edu/vulr/vol5/iss2/9>, posjećeno 2.4.2018.

45 *Rabotnisa i Krest'yanka*. Vidi više o stavovima u časopisima Attwood, L., *Creating the New Soviet Women: Women's Magazines as Engineers of Female Identity, 1922-53*, London, New York, 1999.

46 Semeshko je smatrao da abortus, osim neplodnosti, izaziva i druge negativne posljedice po zdravlje žena, a nije propustio spomenuti ni da je pitanje abortusa ključno za provođenje državne politike povećanja stanovništva. Vidi Semashko, N. A., *Zamechatel'nyi zakon (o zapreshchenii aborta)*, *Front nauki i tekhniki*, br. 7, Moscow, 1936, str. 38.

kroz rodni dopust i doplatu te promicanje bolje medicinske zaštite, a vlast je osigurala posebnu Upravu za majčinstvo i brigu o djeci koja se pobrinula da se otvori veliki broj ustanova poput javnih mliječnih kuhinja te pedijatrijskih klinika.⁴⁷ No, ni kaznenopravne odredbe vezane za zapošljavanje trudnica niti Ustav 1936. nisu ublažili učinak izazvan Dekretom o zabrani.⁴⁸ Dekret je izazvao prosvjede žena koje su se pod utjecajem sovjetske vlasti okrenule obrazovanju i zapošljavanju, iako ni jedno ni drugo nije pratila adekvatna stambena politika kao ni kvalitetna prehrana. Uostalom, većina je državnih sredstava bila usmjerena na nužnu industrijalizaciju pa je unatoč planiranju ulaganja u pronatalitetnu politiku nedostajalo sredstava.⁴⁹ Tzv. *babki* nastavljale su svoju djelatnost potpuno sigurne od mogućih optužbi i bez straha jer je solidarnost žena o potrebi obavljanja abortusa bila takva da gotovo nije bilo osobe koja bi *babku* ili čin prijavila. Pa i kad bi, zbog posljedica nestručno izazvanog abortusa, žene završile u bolnici bilo je često teško utvrditi o kakvoj se vrsti pobačaja radi. Broj abortusa nakon Uredbe nije smanjen, a pojave samoizvršenja abortusa dovele su u razdoblju od pet godina nakon donošenja dekreta, do povećanja smrtnosti novorođenčadi.⁵⁰ Nedostupnost bilo kakve kontracepcije, uz zabranu abortusa, činila je situaciju još gorom. Naime, tajnom direktivom Komesarijata zdravstva 1936. godine povučena su sva kontracepcijska sredstva iz prodaje.⁵¹

Krajem 1936. godine, dakle nekoliko mjeseci nakon donošenja Uredbe o zabrani, donesena je nova *O porjadke razreshenie abort po meditsinskim pokazaniem*, čime je bar malo ublažen tvrdi stav sovjetskih vlasti i zakonodavca prema abortusima. Njime se iznimno dopuštao abortus u medicinski opravdanim slučajevima. Ali, prije donošenja Uredbe, Politburo je odlučio da će lista razloga koji opravdavaju abortus biti ograničena koliko god je to moguće. Dekret je izuzimao od zabrane slučajeve teških, nasljednih bolesti⁵² u obitelji (majka, otac ili drugo dijete) kao i slučaj ugroze života majke rađanjem. Komunistička partija nastavila je svoju dvoličnu politiku rješavanja „ženskog pitanja“⁵³ dodjeljujući ženama s jedne strane ulogu neizostavnog čimbenika u gospodarskom razvoju, posebice industrijalizaciji, a s druge im ostavljajući

47 Vidi Drobizhev, V. Z., U istokov sovjetskoj demografiji, Moscow, 1987., str. 122.

48 Denisova naglašava da su se ustavne odredbe i realnost razmimoilazili, posebice u seoskim dijelovima. Vidi Denisova, L., Protection of childhood and motherhood in the countryside, str. 164-176.

49 Tako Hoffman, D., Mothers in the Motherland, str. 11.

50 Vidi Sakevič, I. V, Sto bilo posle zapreta adopta v 1936 godu, Demoskon Weekly, 221-222., 2005. dostupno na: <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0221/reprod01.php>, posjećeno 16.2.2018.

51 Tako Solomon, P.H., Soviet Criminal Justice under Stalin, New York, 1996., str. 212.

52 Dekret ih taksativno navodi. Vidi, M. Savage, The Law of Abortion in the Union of Soviet Socialist Republics and the People's Republic of China: Women's Rights in Two Socialist Countries, Stanford Law Review, vol. 40, no. 4, 1988, str. 1050., dostupno na <http://www.jstor.org/stable/1228777>, posjećeno 2.04.2018.

53 Iza državne politike rješavanja „ženskog pitanja“ stajala je Komunistička partija čiji su članovi, nerijetko i članice tj. same žene, isticale važnost majčinstva bilo kao prirodnog prava i obveza žena ili kao čimbenika u jačanju radničke klase kroz stopu priraštaja. Više Evans, J., The Communist Party of the Soviet Union and the Women's Question. The Case of the 1936 Decree 'In Defence of Mother and Child', Journal of Contemporary History, vol. 16, br. 4, 1981., 757-775., dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/260345>, posjećeno 19.4.2018.

tradicionalnu ulogu u obitelji naglašavajući da kontrola rađanja ne može biti briga pojedinca nego cijelog društva.⁵⁴

Tekstom kaznenopravnih odredbi od 10. svibnja 1937.⁵⁵ sankcije vezane za abortuse iz ruskog Kaznenog zakona se mijenjaju:

Čl. 140-a. *Ponuzhdenie zhenshchiny k proizvodstvu aborta tyuremnoe zaklyuchenie na srok do dvux let.*

Čl. 140-b. *Proizvodstvo aborta, krome sluchaev, kogda e^{to} razreshaetsya zakonom, vlechet dlya samoj beremnoy zhenshchiny v pervyy raz obshchestvennoe poricanie, a pri povtvornom narushenii, shtraf do trexot rublej.*

Dakle, za poticanje žene na abortus, tj. nuđenje usluge, kaznit će se počinitelj kaznom do dvije godine zatvora, dok se ženi koja za abortus nije imala zakonom određeni razlog, prvi put izriče javni ukor. U slučaju ponavljanja djela, kazna za ženu je do 300 rubalja.

Prema „osnovnom“ čl. 140. počinitelji abortusa u nesanitetskim uvjetima ili osobe koje nemaju potrebno medicinsko obrazovanje kaznit će se zatvorskom kaznom ne manjom od tri godine. Za abortus koji nije medicinski indiciran (ugroža života majke), a izveden je u bolnicama ili rodilištima, slijedi kazna zatvora od jedne do dvije godine.

Kampanja za povećanje nataliteta unatoč zabranama, kriminalizaciji i mjerama koje su trebale ojačati obitelj i omogućiti veći broj djece, nije dala očekivane rezultate.⁵⁶ Prema nekim izvorima (vidi Avdeev et al., tablica 1) Staljinova je legislativa samo nakratko smanjila broj pobačaja da bi ih vrlo brzo znatno povećala. Očito je do povećanja došlo čim je jenjao prvi strah od sankcija i političkih osuda koje su u to vrijeme bile sve samo ne zanemarive.

Prema dostupnim podacima 1937. je uhićeno i osuđeno 4.133 osoba kao počinitelja kaznenog djela izvođenja abortusa, no taj broj svakako valja „pojačati“ stavom Plenarne sjednice Vrhovnog suda SSSR iz rujna iste godine iskazanim u Rezoluciji. prema kojem je u sudskoj praksi bio zamjetno veliki broj neotkrivenih djela abortusa kao i počinitelja zahvaljujući nemarnosti u provođenju istraga te radu sudskih organa.⁵⁷ Žene nisu htjele imenovati osobu koja je izvela ilegalni postupak abortusa, pa je 67 % slučajeva komplikacija nakon kojih su žene završile u bolnici 67 % kvalificirano kao „samoabortus“.⁵⁸ Neki izvori tih godina pokazuju postotak od tek 1% procesuiranih slučajeva nezakonitih abortusa.⁵⁹ Čini se da sudovi, unatoč zakonskoj regulativi, ili nisu imali priliku voditi postupak (dakle stanovništvo je bilo solidarno pa je bilo teško ući u trag počinjenju te nije ni dolazilo do istražnih radnji), ili su bili blagi u izricanju presuda, kako to svjedoče neki autori.⁶⁰

54 Dokaz tome je i pismo u Izvestyi. Vidi Schlesinger, R., *Changing Attitudes in Soviet Russia: The Family in the USSR*, London, 1949., str. 258.

55 Vidi fusnota 37. Tekst Kaznenog zakona 10.05 1937. SU, 6, 40.

56 Vidi i Hoffman, D. I., *Stalinist Value*, Ithaca, London, 2003., str. 114.

57 Tako Cole, G. F., Frankowski, S., *Abortion and Protection of the Human Fetus: Legal Problems in a Cross Cultural Perspective*, Lancaster, 1987., str. 256.

58 Denisova, *Protection of childhood and motherhood in the countryside*, str. 181.

59 Dage, P. S., *Usloviai ustanovleniia ugolovnoi otvetstvennosti*, Pravovedenie, 4, 1975., str. 70.

60 Ibid. Kao izvori se navodee Pyontkovsky, Menskagin, 617.-618. te Lapshina, 21-24.

TABLICA 1. BROJ ABORTUSA U SSSR-U OD 1936. DO 1940. GODINE (DJELOMIČNA TERITORIJALNA POKRIVENOST)⁶¹

Godina	Ukupno	Izvan ustanove	Postotak ilegalnih	(3)/(2)
1936.	803 058	343 750	—	43 %
1937.	682 823	327 898	—	58 %
1938.	429 695	396 362	9 %	92 %
1939.	464 246	424 500	8.5 %	91 %
1940.	500 516	452 557	—	90 %

Neki izvori⁶² navode da je od ukupnog broja abortusa u bolnicama 1937. godine, samo 10 % bilo odobreno (zbog zaštite života majke). dok su ostalo bili pobačaji i ilegalni abortusi.

Od 1936. do 1955. godine stopa smrtnosti majki je povećana,⁶³ ali statistika koja je s tim u vezi vođena imala je oznaku „strogo povjerljivo“ i objavljena je tek 1986. godine.⁶⁴ Pronatalitetna je politika SSSR-a bila poduprta i Ustavom SSSR 1936.,⁶⁵ koji je odredbom čl. 122. jamčio državnu zaštitu majke i djeteta, porodne dopuste i naknadu te široku mrežu dječjih jaslica i vrtića.⁶⁶ Krajem 1941. uveden je i porez za osobe koje nemaju djecu, tzv. *nalog na bezdetnost*.⁶⁷ Porez se odnosio na neoženjene muškarce od 25 do 50 godina starosti i udane žene bez djece od 20 do 45 godina starosti,⁶⁸ ako im je zarada bila veća od 70 rubalja, što je tada bio iznos za minimalni dohodak.⁶⁹ Od poreza su bili izuzeti oni čija djeca su umrla tijekom rata, narodni heroji i oni koji zbog zdravstvenih razloga nisu mogli imati djecu. Taj je porez u smanjenom postotku kasnije, uz određene iznimke, proširen i na one koji

61 Preuzeto od Avdeev, A., Blum, A., Troitskaya, I., *The History of Abortion Statistics in Russia and the USSR from 1900 to 1901*, tabela 4, str. 55.

62 Tako Hoffman, D., *Mothers in the Motherland: Stalinist Pronatalism in Its Pan European Context*, Washington, 2000.

63 Vidi više Blum, A., Naître, vivre et mourir en URSS, 1917-1991., Paris, 1994. Prema nekim izvorima 1935. udio smrtnosti majki od posljedica abortusa bila je 26 %, do 1940. narasla je na 51 % da bi se do početka pedesetih popela na 70 %. Prema Vishnevski, A. G., Sakevich, V. I., *Rusija između abortusa i planiranja obitelji*, u: *Demografskoj modernizaciji Rusije, 1900-2000.*, 2006.

64 Vidi Matthews, M., *Party, State and Citizen in the Soviet Union*, Armonk, New York, London, 1989. Autor klasificira koji su podatci bili strogo čuvani, a koji su se eventualno mogli biti objavljeni u medijima uz odobrenje npr. KGB-a, primjerice o broju djece bez odgovarajuće skrbi.

65 Ustav SSSR 1936. Vidi prijevod u: Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države*, II. knjiga, Zagreb, 2000., str. 283.

66 Ustavna zbilja se razlikovala. Vidi više Denisova, *Protection of childhood and motherhood in the countryside*.

67 O naloge na kholostiakov, odinokikh i malosemynykh grazhdah SSSR. Donio Prezidij Vrhovnog Sovjeta 21.11.1941., dopuna 8.7.1944. Tekst u *Vedomosti Verkhovnoga Soveta SSSR*.

68 Oslobođenje od ovog poreza uslijedilo je za neudane žene bez djece tek 1991.

69 Ovaj se iznos mijenjao pa je od 1990. bio 150 rubalja.

su imali jedno ili dvoje djece. Od 1944. dječji doplatk dobivao se za treće dijete do četvrte godine starosti, a za četvrto i svako sljedeće do sedme godine starosti. Jednokratne potpore pri rođenju i dječji doplatci mijenjali su se i ovisili o broju djece. Od 1944. uvedena je počasna titula i medalja „Majka heroina“⁷⁰ za dvije kategorije majki; majke koje imaju do šest djece i one koje imaju više od šest, a unutar njih su postojale potkategorije.⁷¹ Titula je nosila niz pogodnosti, od prednosti pri upisu u vrtić i ljetnog kampa za djecu, do prednosti u redu pri kupnji. Nadalje, novom se politikom davala prednost bračnoj zajednici pred izvanbračnom, a na neki način se, zbog promjene postupka pred sudom za utvrđivanje očinstva i zabrane traženja plaćanja alimentacije majki koje su rodile djecu u izvanbračnim zajednicama, može reći da se ponovo uvodi pojam „nezakonite“ djece, institut koji je bio napušten nakon revolucije.⁷² Postupak razvoda je prema novom Obiteljskom zakonu⁷³ postao složen. Politika je poduzimala gotovo sve kako bi potaknula rast obitelji, ali mjere koje je provodila kao pronatalitetne nisu bile osmišljene u socijalnom, demografskom i ekonomskom realitetu baš kao što nisu bile u interesu zdravlja pojedinca ili javnog zdravlja.⁷⁴ Ta politika nije doprinijela smanjenju broja izvršenih abortusa. Dapače, povećanju broja abortusa još su pridonijeli i nezaposlenost i poslijeratna gospodarska politika.⁷⁵ Abortuse su neprestano obavljali isti izvršitelji pa je prema nekim izvorima svake godine od posljedica nestručno izvedenih abortusa umiralo 4.000 žena. Vlast je unatoč zabranama te visokoj smrtnosti žena, u progonima počinitelja⁷⁶ prema nekima „žmirila na jedno oko“ ili bila blaga u sudskim presudama jer se Rezolucijom Plenarne sjednice Vrhovnog suda SSSR od 8. travnja 1950. preporučilo povećanje kažnjavanja te udaljavanje (izgon) iz mjesta boravka za one koji su izvodili abortuse. Istodobno

70 Medalje su pratile i pronatalitetnu politiku Francuske dvadesetih godina 20. stoljeća. Tako je postojala brončana medalja za majku s pet i više djece, srebrna za majku s osam i više te zlatna za majku sa deset i više djece. Njemačka će tridesetih godina dodjeljivati slična odličja; brončano za majku s četiri i više djece, srebrno za majku s šest i više djece te zlatno za majku s osam i više djece. Majke su, uz to, petom djetetu mogle imenovati kumom jednog od čelnika, no to je ukinuto kada se pokazalo da Hindenburgu raste popularnost u odnosu prema Hitleru. Za Francusku vidi Offen, K., *Women, and the Politics of Motherhood in France, 1920.-1940.*, working paper, 87-291, EUI, Florence, 1987. Za Njemačku vidi Koonz, K., *Mother in the Fatherland, Women, the Family and Nazi Politics*, New York, 1987.

71 „Majčinska medalju“ dobivale su žene s petero odnosno šestero djece (I. kategorija), „Red materinske slave“ za devetoro djece (I. kategorija), osmero djece (II. kategorija), sedmero djece (III. kategorija), počasna titulu „Majka heroina“ dobivale su majke s desetoro i više djece. O broju dodijeljenih titula i medalja te različitoj prostornoj rasprostranjenosti vidi Newth, J. A. „A Note on Medals for Mothers.” *Soviet Studies* 14, no. 3, 1963., 314-16., dostupno na <http://www.jstor.org/stable/149426>, posjećeno 12.4.2018.

72 Tako Zakharov, S., *Russian federation: From the first to second demographic transition*, *Demographic Research* 19 (24), str. 912.

73 Obiteljski zakon, 37 *Ved Verkh.Sov.*, 8.07. 1944.

74 Prema Zakharov, *Russian federation: From the first to second demographic transition*, str. 919.-920.

75 Vidi Heer, D., Bryden, J.,G., *Family Allowances and Fertility in the Soviet Union*, *Soviet Studies*, no, 18, 1966. str. 161.

76 Razlog je i taj što doktori nisu prijavljivali sumnjive pobačaje. Tako Solomon, *Soviet Criminal Justice Under Stalin*, str. 487.

izvješća o učinkovitosti sudstva bila su vrlo kritična prema činjenici da je kažnjavanje, ako je do njega i došlo, daleko više pogađalo žene na kojima se abortus izvodio nego one koji su ga izvodili, te se je 73 % presuda odnosilo na kažnjavanje na temelju čl. 140 b.⁷⁷ Ipak, pojam „blag“ u kontekstu sovjetske politizirane sudbenosti i partijskog rječnika mogao je značiti bilo što. Neki izvori spominju i brojku od nekoliko stotina tisuća liječnika i žena osuđenih za zločin abortusa koji su bili osuđeni na prisilan rad,⁷⁸ no o tim iskustvima nedostaje pisanih svjedočanstava.⁷⁹ Uputa vlasti od 25. studenog 1940. koja se je odnosila na „Rat kriminalnim abortusima“ zahtijevala je od liječnika koji su nazočili primitku žena sa sumnjivim pobačajima u bolnicu da sačuvaju sve podatke i dokaze uključujući i fetus.⁸⁰ Još ranije, Ministarstvo pravosuđa je predlagalo da se, uz one koji izvode abortuse i žene, kažnjavaju i muževi, jer oni nagovaraju žene te su pokretačka snaga ženama za takve odluke.⁸¹ No, do provedbe tog prijedloga nije došlo. Abortus je ostao zabranjen i tijekom i nakon Drugog svjetskog rata.

Društvena situacija nakon rata i velikog broja poginulih otvorila je problem samohranih majki te državne pomoći. Čini se da je do 1957. godine više od tri milijuna žena u statusu samohranih majki (Obiteljski zakon iz 1944. godine), zatražilo državnu pomoć. Nažalost, nakon rata su, dekretom *O razmere gosudarstvennoga posobiia mnogodetnym i odinokim materiam* iz 1947. zbog gospodarske situacije, upola smanjene naknade (iz 1944.) koje su primale majke s više djece.

4. POSTSTALJINISTIČKO RAZDOBLJE – PONOVA LEGALIZACIJA

Nakon Staljinove smrti 1953. godine, napokon je prestao važiti Dekret kojim je abortus u SSSR-u⁸² postao kazneno djelo. Staljinovu politiku zamijenio je novi pravac koji je podrazumijevao osnaženje obitelji na drukčiji način. Novo je zakonodavstvo (Vedomosti Verkhovnoga Soveta SSSR, 1954., 15, čl. 334. i 1955., 22, čl. 425.) 1955. godine ponovo dekriminaliziralo abortus dajući ženama pravo na odluku. Abortus je bio moguć unutar dvanaest tjedana trudnoće i ne prije šest mjeseci od posljednjeg abortusa.⁸³ Sovjetsko je Ministarstvo zdravstva već 1961. statističkim podatcima

77 Tako Cole, G.F., Frankowski, S., *Abortion and Protection of the Human Fetus: Legal Problems in a Cross Cultural Perspective* str. 256.

78 Navodno je 18 milijuna ljudi prošlo kroz gulag od čega je udio žena u odnosu na muškarce bio manji. Čini se da je 1942. u tim teškim uvjetima radnih logora prema dostupnim podacima bilo 13 % žena. Vidi Applebaum, A., *Gulag: A History*, London, 2007., str. 287.

79 Tako Shcherbakova, I., *Memoirs and Oral Testimonies by Former Inmates*, u: *Reflections on the Gulag*, ed. Dundovich, E., Gori, F., Guercetti, E., Milano, 1993., str. 204.

80 Vidi Savage, *The Law of Abortion in the Union of Soviet Socialist Republics and the People's Republic of China: Women's Rights in Two Socialist Countries*, str. 1051.

81 Tako Denisova, *Protection of childhood and motherhood in the countryside*, str. 181.

82 Interesantno je da ima teza prema kojima je „Staljinova pronatalitetna politika i politika jačanja obitelji utjecala na novi tip populacijske politike prakticirane u novo doba ne samo u SSSR-u nego i u zapadnoj Europi“. Ovu tezu brani Hoffmann u radu *Mothers in the Motherland: Stalinist Pronatalism in Its Pan European Context*, str. 2., a u okviru projekta *The National Council for Eurasian and East European Research, Title Programme VIII*.

83 Ukazi od 1954. i 1955. kojima se dekriminalizira abortus ne navode uvjete za njihovu

moglo potvrditi učinak legalizacije. Naime, smrtnost majki pala je za 50 % u odnosu na podatke iz 1955. koji su bili rezultat dotadašnje kriminalizacije.⁸⁴

Prema nekim izvorima, između 1950. i 1969. godine⁸⁵ SSSR je imao najveći broj abortusa u svijetu, između šest i sedam milijuna godišnje, a do 1982. godine broj abortusa bio je isti ili tek nešto manji od broja novorođene djece.⁸⁶ Needuciranost u sferi seksualnosti i nedostupnost kontracepcije⁸⁷ bili su velikim dijelom krivi za, kako mnogi navode, ponovno uspostavljanje kulta abortusa. Činjenica da je nova regulativa i dalje određivala zatvorsku kaznu kao i kaznu popravnog rada do godine dana pa i gubljenje liječničke licence za izvođenje abortusa izvan državnih bolnica, nije pomogla.⁸⁸ Nisu pomogle ni veće kazne za počinitelje koji nisu imali više medicinsko obrazovanje ili su bili recidivisti, kao ni osmogodišnja zatvorska kazna za one čije je djelo nezakonitog abortusa imalo za posljedicu smrt osobe.⁸⁹ Na žalost okrutni su pokazatelji i stope kaznenog djela čedomorstva koje su pedesetih godina dosezale 7,5 % od ukupnog broja ubojstava s predumišljajem.⁹⁰

Država je raznim odlukama nastojala poduprijeti obitelj i majčinstvo. Tako je Prezidij Vrhovnog Sovjeta po uzoru na model iz 1917. već 1956. donio odluku o povećanju broja dana obveznog roditeljnog dopusta.⁹¹ Povećana je naknada potrebitim obiteljima, te su sredinom šezdesetih uvedene dodatne mjere socijalne zaštite, poput mjesečnog dodatka za djecu u visini ovisno o zaposlenju.⁹² Također je 1969. donesen novi Zakon o braku i obitelji koji je trebao doprinijeti izjednačavanju bračnih drugova u pravima i obvezama unutar obitelji. Od 1976. do 1980. produljen je plaćeni roditeljni dopust na godinu dana, a Zakon o radu iz 1978. uveo je mogućnost pauze za dojenje.

Legislativa koja uređuje abortus pretrpjela je od 1955. nekoliko manjih dopuna

dopustivost. To čini Uputa Ministarstva zdravstva od 29.11.1955.

- 84 Vidi Mazzetti, Bella S., *Repackaging the Patriarchy: A Comparative Analysis Between Soviet and Contemporary Russian Reproductive Health Policies and Ideologies* (2015). *Senior Projects Spring 2015.*, Paper 157., str. 22. dostupno na: http://digitalcommons.bard.edu/senproj_s2015/157, posjećeno 1.2.2018.
- 85 Navodno se u roku od godine dana broj abortusa udvostručio da bi 1966. bio četiri puta veći. Vidi Savage, *The Law of Abortion in the Union of Soviet Socialist Republics and the People's Republic of China: Women's Rights in Two Socialist Countries*, str. 1054. Autor podatak preuzima od Chinna koji citira Sadvakasovu. No, teško je raditi vjerodostojne usporedbe kada se ne može točno znati broj prije zabrane, i to ne samo zbog činjenice da je vlast takve podatke skrivala, odnosno lažirala.
- 86 Prema Heer, D., *Abortion, Contraception, and Population Policy in the Soviet Union*, *Demography*, no.2, Long Grove, 1965., str. 531-539.
- 87 Tako Perlman, F., McKee, M., *Trends in Family Planning in Russia, Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 41, no.1, 2009., str. 40.
- 88 UK, 1960., čl. 116.
- 89 Ibid.
- 90 Tek 1990. ta je stopa pala na 0,8. Prema Denisova, *Protection of childhood and motherhood*. Denisova se poziva na Luncv, V. V., *Prestupnost XX veka, Mirovye, Regional'nye i Rossiiskie Tendentsii, Mirovoi kriminalisticheskii analizi*, 1997., str. 206.
- 91 Ob uvelichenii prodolzhitel'nosti otpustka po beremennosti i rodam od 26.3. 1956.
- 92 Vidi više Heer, D. M., Bryden, J. G., *Family Allowances and fertility in the Soviet Union*, *Soviet Studies*, vol. 18. no. 2., 1966, 153.-163., dostupno na <http://www.jstor/stable/149518>, posjećeno 12.3.2018.

odlukama Ministarstva zdravstva. Nakon što je na kraće vrijeme napušteno, besplatno obavljanje abortusa ponovo je uvedeno.

Nova je legislativa od 1955. do 1961. smanjila stopu smrtnosti majki za čak dvije petine. No, trend velikoga broja abortusa zadržao se do osamdesetih godina pa je tako broj abortusa SSSR u 1988. zauzima 10 do 20 % od ukupnog broja izvršenih abortusa u svijetu.⁹³ Stopa abortusa izvedenih te godine bila je 92,6/1000 žena, starosti od 15 do 49 godina, što znači 118 abortusa na 100 poroda.⁹⁴ Taj je broj vjerojatno bio i veći jer iskazani postotak ne obuhvaća ilegalno izvedene abortuse. Naime, legalizacijom abortusa nisu nestali ilegalni abortusi. Neka istraživanja u zemljama Istočne Europe pokazuju da su šezdesetih godina 20 do 48 % svih abortusa izvedeni ilegalno, ponajviše zbog potrebe da za taj čin ne doznaju obitelji i prijatelji.⁹⁵

Čini se da politika planiranja obitelji u SSSR-u toliko podupirana od države nije bila osmišljena na način koji bi spriječio da abortus ostane metoda kontracepcije. Brojčani pokazatelji pritom su bili zaista porazni, a zabrana upotrebe kontracepcije 1974. bila je jedan od glavnih uzroka za takve pokazatelje.⁹⁶

Od sedamdesetih godina je demografska politika ponovo bila temom rasprava, no ne više u središtu pozornosti kao prije. Ipak, i dalje su se primjenjivale mjere socijalne politike, posebice od 1981. do 1983., nakon 26. Kongresa Komunističke Partije.⁹⁷

TABLICA 2. BROJ ABORTUSA U SSSR OD 1922. DO 1970. GODINE⁹⁸

godina	zivorodeni	prijavljeni abortusi	abortusi, državljani, samo u državi	abortus, državljani izvan države	abortus, državljani, ukupno	pobačaji i abortusi	smrt novorođenčadi	omjer abortusa		abortus %		abort. stopa, državljani
								državljeni, u/izvan države	svi u državi	državljeni, u/izvan države	svi u državi	
1922		20,763	(20,763)		20,763							
1925		200,000	(200,000)		200,000							
1930		2,803	(2,803)		2,803							
1936		803,058	(803,058)		803,058							
1939		464,246	(464,246)		464,246							
1940		500,516	(500,516)		500,516							
1955	5,047,381	2,598,761	(2,598,761)		2,598,761	1,998,447		514.9	514.9	34.0	34.0	176.1
1960	5,340,975	8,500,000	(8,500,000)		8,500,000	1,396,185		1591.5	1591.5	61.4	61.4	170.0
1970	4,225,649	10,000,000	(10,000,000)		10,000,000	1,124,676		2366.5	2366.5	70.3	70.3	180.0

93 Prema Popov A. A, Family planning in the USSR: Sky-High Abortion Rates Reflect Dire Lack of Choice, *Entre Nous Cph Den*, 16, 1990., str. 5.

94 Prema Popov, Family planning in the USSR, str. 6. Popov navodi da se stopa i učestalost abortusa razlikuje s obzirom na određena područja federalnih sastavnica SSSR-a. Tako je u Dagastanu bilo 45,6 na 100 poroda, dok je u u ruralnom području Rusije 770 na 100 poroda što je bila najviša stopa na svijetu. Autor nadalje navodi da je 70 % žena slabo poznavalo kontracepciju ili im je ona bila nedostupna.

95 Tako Lader, L., Abortion, Indianapolis, 1966., str. 129.

96 Stenvoll, D., Contraception, Abortion and State Socialism, *Kansai University Review of Law and Politics*, br. 28, str. 7, dostupno na: <http://www.bora.uib.no/bitstream/handle/1956/2224>, posjećeno 13.3.2018.

97 Promjene su potaknute nakon 27. sjednice Generalne skupštine UN-a. Obveza pomoći obiteljima ušla je i u novi Ustav SSSR 1977. Promjene su se odnosile na radne uvjete majki, poboljšanje uvjeta života mladih obitelji, pomoći samohranim majkama te obiteljima s malim primanjima itd.

98 Preuzeti odabrani podatci s <http://www.johnstonsarchive.net/policy/abortion/ab-unitedstates.html>, posjećeno 11.3.2018. Vidi i izvore na posjećenoj mrežnoj stranici.

Iz statistike povezane s abortusima od 1922. do 1970. vidljiv je pad abortusa od zabrane 1936. do 1939. za gotovo 50 %. No, taj je trend, ako se može vjerovati podatcima, bio kratkotrajan i ubrzo je rast nastavljen.⁹⁹ Iako iz Tablice 2., zbog ilegalno obavljanih abortusa, nije vidljivo stvarno stanje stvari, usporedbom s podatcima koji su vidljivi nakon 1955. moguće je pretpostaviti stvarni broj abortusa. Do pedesetih godina nije bilo moguće znati ni udio spontanih pobačaja u ukupnom broju pobačaja, tj. odnos pobačaj-abortus, jer su mnogi abortusi izvođeni pod krinkom spontanih pobačaja.

Prije devedesetih godina i raspada SSSR-a, 1988. godine, legaliziran je, tzv. „miniabortus“,¹⁰⁰ a raspadom SSSR-a, države bivšeg Saveza nastavile su politiku slobodnog odlučivanja o rađanju iako, s obzirom na pad broja stanovnika, s određenim ograničenjima.¹⁰¹

Valja spomenuti da je SSSR zadržao vodeće mjesto u stopi abortusa do samoga raspada. Taj se trend nastavio i u njenim bivšim članicama nakon raspada pa je tako Ruska Federacija 2013. prema podatcima Ujedinjenih naroda imala stopu abortusa od 37,4 %.¹⁰² Od 1990. stopa se ipak smanjila na trećinu.¹⁰³

Od 2011. godine Zakonom 323-ФЗ u Ruskoj Federaciji dopušten je abortus do 12 tjedna trudnoće, s iznimkom do 22 tjedna kada je trudnoća nastala silovanjem. Pritom, prekid trudnoće zbog medicinski uvjetovanih razloga ne trpi vremensko ograničenje. Ženi se ostavlja vrijeme od dva do sedam dana da još jednom razmotri svoju odluku.¹⁰⁴ Pobačaji se, dakako, obavljaju u licenciranim medicinskim ustanovama, te ih obavlja stručno medicinsko osoblje koje ima mogućnost odbiti izvođenje postupka abortusa, osim u slučajevima medicinske nužde. Ruski Kazneni zakon člankom 123. propisuje novčane kazne, kazne društveno korisnog rada te zatvorske kazne od jedne do dvije godine za izvršitelje bez određenog stupnja medicinskog obrazovanja ili prakse. Kada nezakonito izveden abortus uzrokuje smrt trudne žene ili ostavi teške posljedice na njeno zdravlje kazna je do pet godina zatvora.

5. ZAKLJUČAK

Sovjetske su vlasti, nakon Oktobarske revolucije, legalizirale abortus 1920. Do tada je narod već prilično bio ispaćen glađu i uvjetima života koji su bili tim teži ukoliko je obitelj imala veći broj članova. Nažalost, uvjeti života ostali su dugo i dalje nepromijenjeni, a pratio ih je pritisak vlasti da održe sustav koji je trebao

99 Vidi statistiku Avdeev, A., Blum, A., Troitskaya, I., *The History of Abortion Statistics in Russia and the USSR from 1900 to 1991.*, str. 55. Statistički pokazatelji nakon 1954., str. 55. i dalje.

100 Pojam koji se koristio za abortus vakuumom do sedmog tjedna trudnoće.

101 Nažalost ni u vrijeme raspada Saveza kontracepcija, iako nije bila zabranjena, nije bila dostupna većini žena (1993. godine manje od polovice žena u Ruskoj Federaciji koristilo je kontracepcijska sredstva) pa je abortus korišten kao osnovno sredstvo planiranja obitelji.

102 Vidi World Abortion Policies, <http://www.un.org.>, posjećeno 2.4.2018.

103 Vidi tablicu u Denisov, B. P., Sakevič, I. V., *Aborti v postsovetskoj Rossii, Demigrafičeskoe obozrenie*, tom 1, 1, 2014., str. 144.

104 Vidi tekst Zakona Ruske Federacije na: <http://www.rg.ru/2011/11/23/zdorovie-dok.html>, posjećeno 3.3.2018.

zagovarati jednakost i ostvariti idealno društvo. Legalizacija koja je trebala prije svega smanjiti smrtnost žena, nije smanjila broj abortusa. Iako legalizirani, abortusi su se, zbog nedostupnosti medicinskih ustanova, troškova, srama i osude okoline, neinformiranosti, neobrazovanosti i dr. razloga, nastavili izvoditi i dalje izvan zdravstvenih i ovlaštenih ustanova. Zbog učestalosti i drugih problema vlasti su bile prisiljene tridesetih godina uvesti neka ograničenja. Ali ona, ponajviše zbog toga što se od žena, koje su zadržale i svoju tradicionalnu ulogu supruga i majki, očekivalo da daju svoj doprinos industrijalizaciji i stremljenjima socijalističke ideologije, nisu mogla imati učinak. Mnogo je čimbenika koji su utjecali na pravnu regulaciju kao i realitet s visokom stopom abortusa, a za sagledavanje potpunije slike kako legalizacije tako i kriminalizacije valja uzeti u obzir sve (npr. obrazovanje, broj zaposlenih, zarada, postotak gradskog i seoskog stanovništva, običaji, ideologija, ostavštine starog uređenja itd.) te predmetu istraživanja pristupiti s više aspekata. Posebice je važna gospodarska slika kao i ideološko ozračje. Staljinovoj vlasti, koja je zabranila abortuse 1936., kriminalizacija je bila samo jedan od instrumenata ostvarivanja političkog cilja. Cilj je bio povećanje broja stanovnika i veći broj radne snage koja je trebala osigurati zamišljeni gospodarski razvoj. Zabrane su povele u suprotnom smjeru od željenoga cilja pronatalitetne politike. Predviđene mjere, poput povećanja broja vrtića, dječjeg doplatka, kampova za djecu, olakšica za majke, pa i ustavne zaštite nisu pomogle jer su pretpostavljale određeni društveni razvoj i materijalno blagostanje. Broj abortusa nije pao niti je došlo do rasta stope prirodnog prirasta. Unatoč pravnoj regulativi, dostupni brojčani podatci govore o malom broju kaznenih postupaka kao i donesenih presuda za kazneno djelo izvođenja abortusa kako za one koji su izvodili abortuse tako i za žene (posebice ako se uzme u obzir ukupan broj stanovnika). Iz spisa pravosudnih organa kao i tadašnjih političkih tijela, može se ipak zaključiti kako su sudske vlasti više pribjegavale kažnjavanju žena (kojima se prvi abortus opraštao uz javni ukor, dok je za drugi slijedila novčana kazna), nego onih koji su izvodili ilegalne abortuse. Jesu li sovjetske vlasti računale na to ili se sudski aparat namjerno oglušio na zakon i preporuke sovjetskih vlasti teško je reći. Solidarnost stanovništva koje je šutjelo pa čak i liječnika tomu je svakako pridonio. No, nije za zanemariti ni mogućnost da se javnost time suprotstavljala intervenciji države u jednu od rijetkih sfera života koju je zbog njezine prirode bilo teško nadzirati. Problem abortusa u SSSR-u, i posljedica koje je od 1936. do 1955. nosio, ni kazna lišenja slobode, niti kazna slanja na popravni rad, nije riješila. Nakon Staljinove smrti 1955. u mnogočemu se promijenio politički pravac. Abortusi su dekriminalizirani. Država je nastojala poboljšati svoju politiku podupiranja obitelji majčinstva adekvatnim zakonskim rješenjima i osiguranjem materijalnih sredstava. Do 1961. godine stopa smrtnosti majki smanjena je za 50 %. Ali, ilegalni abortus, izvođen izvan državnih bolnica ili od neovlaštenih i nestručnih osoba nije ni tada nestao unatoč oštrim kaznama. SSSR je i dalje ostao zemlja s najvećim brojem abortusa na svijetu. Ipak, po raspadu SSSR-a trend abortusa smanjio se na trećinu te je i dalje u padu. Do tog pada prevaljen je dug put dvojake pravne regulacije abortusa – legalizacije i kriminalizacije od kojih je ova posljednja pokazala svoju daleku lošiju stranu.

LITERATURA

1. Attwood, L., *Creating the New Soviet Women, Women's Magazine as Engineers of Female*, London, New York, 1999.
2. Avdeev, A., Blum, A., Troitskaya, I., *The History of Abortion Statistics in Russia and the USSR from 1900 to 1901, Population: An English Selection, Institut National d'Etudes Démographiques, no. 7, 1995.*
3. Babb, H. W., Hazard, J. N., *The Law of the Soviet State*, New York, 1948.
4. Blum, A., *Naître, vivre et mourir en USSR, 1917-1991.*, Paris, 1994.
5. Cole, G. F., Frankowski, S., ed., *Abortion and Protection of the Human Fetus: Legal Problems in a Cross Cultural Perspective*, Lancaster, 1987.
6. David, H. P., Fleischhaker, J., Höhn, Ch., *Abortion and Eugenics in Nazi Germany, Population and Development Review, vol. 14, no. 1, 1988.*
7. Denisov, B. P., Sakevič, I. V., *Aborti v postsovetskoj Rossii, Demografičeskoe obozrenie, tom 1, 1, 2014.*
8. Denisova, L., *Rural women in the Soviet Union and post-Soviet Russia*, Abingdon, London, 2010.
9. Evans, J., Clemens, B., Alpern, Engel, B, Worobec, C., *Russia's Women: Accomodation, Resistance, Transformation*, Berkeley, 1991.
10. Evans, J., *The Communist Party of the Soviet Union and the Women's Question. The Case of the 1936 Decree, In Defence of Mother and Child*, *Journal of Contemporary History*, vol. 16, no. 4, 1981.
11. Frankowski, S., Cole, G., *Abortion and Protection of the Human fetus: Legal Problems in a Cross-Cultural Perspective*, Boston, 1987.
12. Glendon, M. A., *Abortion and Divorce in Western Law*, Cambridge, 1987.
13. Goldman, W., *Women, the State and Revolution, Soviet Family, Policy and Social Life, 1917-1936.*, Cambridge, 1993.
14. Gross Solomon, S., *The Soviet Legalization of Abortion in german medical Discourse: A Study of the Use of Selective perceptions in Cross-Cultural Scientific Relations, Social Studies of Science, vol. 22, no. 3., 1992.*
15. Heer, D., Bryden, J. G., *Family Allowances and Fertility in the Soviet Union, Soviet Studies, vol.18, no. 2, 1966.*
16. Hoffinan, D.L., *Mothers in the Motherland: Stalinist Pronatalism in Its Pan European Context, Journal of Social History, vol. 34, no. 1, 2000.*
17. Hoffman, D. L., *Cultivating the Masses: Modern State Practises and Soviet Socialism, 1914-1939*, Ithaca, London, 2011.
18. Hyde, G., *Abortion and the birth rate in the USSR, Journal of Biosocial Science, vol. 2, no. 3, 1970.*
19. Kon, I. S., *The Sexual Revolution in Russia: From the Age of the Czars to Today*, New York, 1951.
20. Koonz, K., *Mother in the Fatherland, Women, the Family and Nazi Politics*, New York, 1987.
21. Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države, II. knjiga*, Zagreb, 2000.
22. Lader, L., *Abortion*, Indianapolis, 1966.
23. Lenjin, V. I., *The Working Class and Neo-Malthusianism, Lennin Collected Work, vol. 19, Moscow, 1977.*
24. Mazzetti, Bella S., *Repackaging the Patriarch: A Comparative Analysis Between Soviet and Contemporary Russian Reproductive Health Policies and Ideologies*, Senior Projects Spring, Paper 157, 2015.
25. Offen, K., *Body Politics: Women, Work and the Politics of Motherhood in France, 1900-1950, Maternity & Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s 1950s*, ed. Gisela Bock and Pat Thane, London, 1991.

26. Offen, K., *Women and the Politics of Motherhood in France, 1920-1940*, Working Paper, no. 293, European University Institute, Florence, 1987.
27. Perlman, F., McKee, M., *Trends in Family Planning in Russia*, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* 41, no. 1, 2009.
28. Pine, L., *Nazi Family Policy, 1933.-1945.*, New York, 1997.
29. Savage, M., *The Law of Abortion in the Union of Soviet Socialist Republics and the People's Republic of China: Women's Rights in Two Socialist Countries*, *Stanford Law Review*, vol. 40, no. 4, 1988.
30. Schlesinger, R., *The family in the USSR*, Abingdon, Oxon, 2000.
31. Semashko, N. A., *Drei Jahre Sowjetgesetzgebung in einer „wunden Frage“*, *Das Neue Russland*, vol. 1, no. 3/4, 1924.
32. Serebrennikov, G. N., *The Position of the Women in the U.S.S.R.*, London, 1937.
33. Solomon, P. H., *Soviet Criminal Justice under Stalin*, New York, 1996.
34. Stenvoll, D., *Contraception, Abortion and State Socialism*, *Kansai University Review of Law and Politics*, no. 28, 2007.
35. Osborne, C., *Cultures of Abortion in Weimar Germany*, New York, 2007.
36. Zdravomyslova, E., Temkina, A., *Gosudarstvennoe konstruirovanie gendera v sovetskom obschestve*, *Zhurnal issledovanii sotsialnoi politiki*, 1, 3-4, 2004.
37. Wallach, A., *Comparative Legal Status of American and Soviet Women*, *Valparaiso University Law Review*, vol.5, no. 2, 1971.

Mrežne stranice.

1. <http://jstor.org/stable/370278>
2. <http://researchonline.lshtm.ac.uk/5699>
3. <http://scholar.valpo.edu/vulr/vol5/iss2/9>
4. <http://soviethistory.macalestar.edu/index.php?page=subject&SubjectID=abortion>
5. <http://www.bora.uib.no/bitstream/handle/1956/2224>
6. <https://www.cambridge.org/core/journals-of-biosocial-science/article/div-classtitleabortion>
7. <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0221/reprod01.php>
8. <http://www.jstor.org/stable/2949057>
9. <http://www.jstor.org/stable/3789509>
10. <http://www.jstor.org/stable/370278>
11. <http://www.johnstonsarchive.net/policy/abortion/ab-unitedstates.html>
12. <http://www.jstor.org/stable/149426>
13. <http://www.jstor.org/stable/149518>
14. <http://www.jstor.org/stable/1228777>
15. <http://www.revolutionarydemocracy.org>
16. <http://www.jstor.org/stable/260345>
17. <https://www.marxist.org/archive/lenin/index.htm>
18. <http://www.rg.ru/2011/11/23/zdorovie-dok.html>
19. <https://www.researchgate.net>

Zrinka Erent-Sunko*

Summary

ABORTION IN THE LEGAL SYSTEM OF THE USSR FROM 1920 TO 1991 - LEGALIZATION AND CRIMINALIZATION

The USSR model is an example of dual legal regulation of abortion, suitable for studying the effects and consequences of both legalization and criminalization of abortion. Abortion was legalized by the government of the Russian Soviet Federative Socialist Republic in 1920, after the October Revolution. The legalization was part of the efforts to solve the “woman question” and achieve gender equality. But, the Soviet society of the time, riddled with numerous problems, including famine, could not muster enough political will or economic power to solve it. Illegal abortions continued to be performed by “babki”, especially in the provincial parts of the country, far from large medical institutions found only in larger cities. Still, there was a reduction in maternal mortality. Policies to increase the birth rate were adopted under Stalin’s rule with a view to supporting industrialisation, and these included a prohibition of abortion in 1936. Punishment was envisaged both for those who performed abortions and for women who had them, who were under dual pressure – as mothers and as “rabotnitse”. However, for various reasons the recriminalization failed to yield the expected results. There were far fewer prosecutions for performing abortions than expected, and women tended to be punished for having abortions far more frequently than those who performed them for financial gain. Unfortunately, a series of measures the state undertook to boost the birth rate, such as child benefits and free children’s camps, failed to produce the desired effects. The number of illegal abortions remained high, despite a slight drop that occurred immediately after the prohibition was imposed. The illegal abortions performed in unsanitary conditions by non-professionals led to a high maternal mortality rate and had severe consequences for the women’s health. The criminalization failed to positively affect the birth rate, while the actual negative statistics resulting from the illegal abortions performed unprofessionally and in unsanitary conditions will probably never be known as any negative effects of this political decision were covered up. This practice continued until Stalin’s death, following which abortion was once again decriminalized in 1955. This regulation of abortion, with some restrictions, remained in force until the disintegration of the USSR.

Keywords: *abortion, USSR, women, legalization, criminalization, mortality*

* Zrinka Erent Sunko, Ph. D., Associate Professor, Faculty of Law, University of Zagreb; zrinka.arent.sunko@pravo.hr.

Zusammenfassung

ABTREIBUNG IM RECHTSYSTEM DER SOWJETUNION VON 1920 BIS 1991 - LEGALISIERUNG UND KRIMINALISIERUNG

Das Modell der Regulierung der Abtreibung in der Sowjetunion ist das Beispiel einer doppelten Gesetzesregulierung der Abtreibung und stellt so das Modell für die Forschung von Auswirkungen sowohl der Legalisierung und Kriminalisierung dar. Nach der Oktoberrevolution 1920 wurde Abtreibung von der Regierung der RSFSR legalisiert. Die Legalisierung war Teil des Beschließens der „Frauenfrage“ und der gesellschaftlichen Ausgleichung von Frauen und Männern, aber die damalige Gesellschaft wurde mit vielen Problemen und hungrigem Volk konfrontiert, so dass sie weder politischen Willen noch wirtschaftliche Grundlage hatte, sich mit dieser Frage auseinanderzusetzen. Die sog. „Babki“ haben weiterhin illegale Abtreibungen durchgeführt, insbesondere in Provinzen, welche von den großen für die Durchführung von Abtreibungen zuständigen Gesundheitsinstituten weit entfernt waren. Die Sterblichkeit von Frauen ist dennoch gesunken. Während der Regierungszeit Stalins und seiner Politik, durch welche die Natalität erhöht und die Arbeitskraft bereitgestellt werden sollte, wurde Abtreibung 1936 verboten. Es wurden Strafen festgesetzt sowohl für die Durchführer von Abtreibungen als auch für die Frauen, welche eine doppelte Belastung trugen – als Mutter und als sog. „Rabotnitse“. Die erneut auftretende Kriminalisierung erbrachte aber keine zu erwartenden Ergebnisse, was durch viele Faktoren bedingt wurde. Die Verfahren für die Straftaten der Durchführung von Abtreibungen wurden seltener als erwartet durchgeführt, während die Strafen öfter für die Frauen als für die Durchführer von illegalen Abtreibungen auferlegt wurden. Leider waren auch zahlreiche die vom Staat aufgestellten Maßnahmen, wie Kindergeld, bezahlte Kinderamps u. A., nicht von Nutzen. Die Zahl illegaler Abtreibungen ist sehr groß geblieben, obwohl sie kurz nach dem Verbot leicht gesunken ist. Die unprofessionell und die unter schlechten hygienischen Bedingungen durchgeführten Abtreibungen führten zu einer hohen Sterblichkeitsrate und hatten schwere Folgen für Frauengesundheit. Durch die Kriminalisierung wurde Natalität nicht erhöht und die mit den Folgen der unprofessionell und unter schlechten hygienischen Bedingungen durchgeführten Abtreibungen verbundene wahre negative Statistik wird wegen Verschleierung negativer Auswirkungen dieser politischen Entscheidung wahrscheinlich nie bekannt gemacht werden. Diese Praxis dauerte bis zum Tod Stalins, wonach Abtreibungen wiederum 1955 legalisiert wurden. Die Situation ist bis zur Auflösung der Sowjetunion mit bestimmten Einschränkungen gleich geblieben.

Schlüsselwörter: *Abtreibung, SSSR, Frauen, Legalisierung, Kriminalisierung, Sterblichkeit.*

Riassunto

L'ABORTO NEL SISTEMA GIURIDICO DELL'URSS DAL 1920 AL 1991 LEGALIZZAZIONE E CRIMINALIZZAZIONE

Il modello dell'URSS fa da esempio ad una regolamentazione giuridica duplice sull'aborto, come pure rappresenta un modello per effettuare una ricerca sugli effetti e le conseguenze sia della legalizzazione, che della criminalizzazione. Precisamente, dopo la Rivoluzione d'ottobre del 1920, il potere della RSFS russa legalizzò l'aborto. La legalizzazione costituiva parte della soluzione della „questione femminile“ e dell'equiparazione sociale della donna e dell'uomo. Tuttavia, una società dai molti problemi irrisolti e della popolazione affamata non ebbe né sufficiente volontà politica, né il fondamento economico per affrontare e risolvere tale questione. Le „babki“ continuavano a praticare aborti illegali, specialmente nelle zone di provincia, che distavano dalle strutture sanitarie autorizzate che si trovavano nelle grandi città. Nondimeno, la mortalità delle donne diminuì. Con il potere e la politica di Stalin che mediante l'aumento delle nascite avrebbe dovuto garantire la forza lavorativa necessaria al fine di avviare l'industrializzazione, l'aborto venne vietato nel 1936. Vennero determinate le sanzioni sia per coloro che avessero praticato gli aborti, sia per le donne che da allora furono sotto il duplice peso del ruolo di madri e di „rabotnitse“. Tuttavia, la nuova criminalizzazione a causa di numerosi fattori non sortì i risultati aspettati. I procedimenti per reati di pratica di aborto in realtà erano più rari di quanto ci si aspettasse; mentre le sanzioni venivano più frequentemente comminate alla donne che a coloro che a fini lucrativi praticavano aborti illegali. Purtroppo, nemmeno le misure statali volte ad incrementare la natalità, quali i bonus per bambini e la copertura delle spese delle colonie per bambini od altri benefici non furono utili. Il numero degli aborti illegali rimase elevato, sebbene in un primo momento dopo l'introduzione del divieto vi fu un calo. Il risultato degli aborti praticati clandestinamente e in condizioni igieniche pessime fu un elevato numero di decessi o di gravi conseguenze sulla salute delle donne. La criminalizzazione non portò all'aumento delle nascite; mentre al fine di coprire gli effetti negativi di tale decisione politica non si saprà mai la reale statistica negativa legata alle conseguenze degli aborti praticati in maniera non professionale e in condizioni non igieniche. Tale prassi perdurò fino alla morte di Stalin nel 1955, quando gli aborti vennero nuovamente legalizzati. Con certe limitazioni, la situazione rimase tale sino alla disgregazione di questa potenza comunista.

Parole chiave: *aborto, URSS, donne, legalizzazione, criminalizzazione, mortalità.*